

UMJETNIČKI OBLIKOVANA/ OSLIKANA KNJIGA – DIO UMJETNIČKE ZBIRKE ILI KNJIŽNIČNOG FONDA

TAMARA ILIĆ OLUJIĆ

Grafička zbirka, Nacionalna i
sveučilišna knjižnica u Zagrebu
tilic-olujic@nsk.hr

Knjiga je, prema *Rječniku hrvatskog jezika*¹, ukoričeni tekst od više listova, ili, prema UNESCO-ovoj definiciji, neperiodična publikacija s najmanje 49 stranica objavljena u određenoj zemlji i dostupna javnosti. Kao što je vidljivo, u objašnjenju pojma nije izriječno navedeno da se unutar stranica knjige mogu nalaziti i slike, odnosno da u njezinu stvaranju sudjeluje i umjetnik. U ovom će radu biti riječi upravo o knjigama koje je oslikao odnosno oblikovao umjetnik. Rad će se temeljiti na takvim djelima koja se čuvaju u Grafičkoj zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice (NSK) u Zagrebu, u kojoj se vode kao grafičke mape, a u Grafičkoj su se zbirci te knjižnice počele prikupljati 1960-ih godina.

Grafička je zbirka muzejska jedinica unutar druge ustanove, u ovom primjeru knjižnice, koja obavlja muzeološke poslove prikupljanja, čuvanja, proučavanja, komuniciranja te izlaganja likovne građe nastale na papiru, a toj kategoriji pripadaju i mape.

¹ Vladimir Anić. *Rječnik hrvatskog jezika*. Novi Liber. Zagreb, 1991.

Takve su knjige/mape tzv. bibliofilska izdanja, odnosno, kako ih naziva Tonko Maroević, „autorski oslikane knjige“.²

Kome su namijenjena takva izdanja? To objašnjavaju grčke riječi *biblion*, što znači knjiga, i *filia* – ljubav. Dakle, takva su izdanja namijenjena svima onima koji osjećaju ljubav prema knjigama, kolekcionarima, autorima knjiga, knjižnicama, muzejima, dakle, svim zaljubljenicima u knjigu. Takve knjige u fond zbirke ulaze kao dar te kupnjom ili zamjenom. Dio grafičkih mapa čine slobodni grafički listovi uloženi u zaštitne omote ili kutije, dio njih nastao je u suradnji s pjesnikom ili glazbenikom, a neke su uvezane pa izgledaju poput knjiga. Također, važan su segment izučavanja bibliofilskih izdanja i monografije umjetnika unutar čijih su korica grafički listovi ili crteži koje su uvezali i potpisali autori, dakle, originalna likovna djela.

Takve doslovce autorski, umjetničkom rukom oslikane knjige razlikuju se od obične monografije i drugačijim uvezom, primjerice kožnim ili platnenim, a neke su i umetnute u zaštitne kutije, dok su na kraju, iza kolofona, dodani originalni likovni radovi u crtežu ili grafici. To možemo vidjeti na primjercima biblioteke *Prizma*, koju je potkraj 1980-ih izdavao Grafički zavod Hrvatske, primjerice na monografijama Dragice Cvek-Jordan (sl. 1.), Dubravke Babić, Nikole Koydla³ i drugih umjetnika.

² Maroević, T. *Autorski oslikana knjiga*. Bibliofilska izdanja Zbirke Biškupić: fundus Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne biblioteke, Zagreb, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1981., str. 9.; *Zbirka Biškupić – Bibliofilska izdanja: 1972. – 2002.*: iz Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Zagreb, 2002., str. 9.

³ Cvek-Jordan, Dragica. *Dragica Cvek-Jordan*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1987.;

Slika 1. Cvek-Jordan, *Dragica*. „*Dragica Cvek-Jordan*“. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1987.

Monografije, autorski oslikane, izrađuju se u vrlo malom broju primjeraka i nisu nužno sve ispunjene istim grafikama, a svakako ne crtežima, i upravo se zbog toga čuvaju u Grafičkoj zbirci, dok se standardna monografija umjetnika (knjiga) nalazi u spremištu knjižnice.

Pri obradi, odnosno inventariziranju takvih knjiga u NSK u Zagrebu primjenjuje se integrirani knjižnični sustav Aleph, u koji je inkorporiran mark21 – format za strojno čitljivo katalogiziranje. Kako je Grafička zbirka dio knjižnice, i za obradu svoje građe koristimo se tim softverom.

Trenutačno se autorski oslikana knjiga obrađuje poput standardne knjige, samo je u prikazu zapisa koji vidi korisnik, u rubrici *vrsta građe*, istaknuto da je riječ o vizualnoj građi: *graf. mape*, te se detaljnije navodi materijalni opis, uz mnoštvo

Babić, Dubravka. Dubravka Babić: crteži = drawings: grafike = graphics. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1987.; Koydl, Nikola. *Nikola Koydl*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1989.

napomena. Autorski oslikana knjiga zasad se obrađuje kao jedna jedinica, tj. kao cjelovito djelo, što ona i jest. Namjera nam je da se uz taj zapis vežu i pojedinačno obrađeni grafički listovi koji se nalaze unutar korica autorski oslikane knjige. Sve su autorski oslikane knjige dostupne korisnicima, rad s njima moguć je u čitaonici Zbirke i ne mogu se iznositi iz nje. Moguće ih je posuditi za potrebe neke izložbe, ali onda je to potrebno riješiti posudbenim ugovorima.

Komunikacija izložbom nešto je složenija jer je knjige, općenito, teško izlagati. Osnovna namjena knjige jest privatna i individualna upotreba⁴, a izložbom je nastojimo približiti široj javnosti. Naime, teško je, zapravo nemoguće, samo dvjema stranicama na kojima knjiga može biti otvorena, ili pak samo naslovnicom, dočarati cijeli njezin sadržaj. Za knjige je važan moment listanja, šuštanje papira, trenutak u kojemu se korisnik susreće s predmetom. Umjetnici toj problematici pokušavaju doskočiti na različite načine. Primjerice, na predstavljanju grafičke mape iz ciklusa *Kajdanka* autorice Zdenke Pozaić⁵, posvećene Chopinu, u NSK u Zagrebu autorica je u istoj

⁴ Goldman, P. Books as Museum Objects. *International Journal of Heritage Studies*, Vol. 1, No. 2, str. 103.

⁵ Predstavljanje pjesničko-grafičke mape Zdenke Pozaić *Italija / 20. stoljeće* i nove pjesničko-grafičke edicije *Kajdanka* Luke Paljetka i Zdenke Pozaić, posvećenih Chopinu, održano je u utorak 4. listopada 2011. u NSK u Zagrebu.

vitriini izložila nekoliko mapa otvorenih na različitim stranicama i time ostvarila privid listanja. Takav je način malo kad moguć jednostavno zato što muzeji imaju samo po jedan, eventualno dva primjerka građe. Zato se danas često koristimo modernom tehnologijom – digitalizacijom, koja omogućuje listanje knjige na ekranu, a njome se može dočarati čak i šuštanje pri okretanju listova. No takva metoda prezentacije omogućuje pregled sadržaja, dok je oblik originalnog predmeta njegova trodimenzionalnost, koja podrazumijeva dodir, što još uvijek nije moguće postići.

Na kraju bih spomenula i nekoliko grafičkih mapa koje u svom nazivu imaju riječ *knjiga*, iako nemaju izgled standardne knjige, odnosno ne odgovaraju definiciji izloženoj na početku teksta. To su, primjerice, tzv. knjige objekti umjetnice Maje Franković (sl. 2.). U takvim knjigama autorica je uz pomoć trodimenzio-

nalnosti knjige vrlo uspješno prezentirala grafiku, taj dvodimenzionalni umjetnički rad. U tim je knjigama uglavnom riječ o jednome jedinom grafičkom listu, često presavijenom više puta te zalijepljenom za korice i zatvorenog izgleda poput knjige. Zahvaljujući tim koricama, grafika može čak i samostalno stajati u prostoru.

Knjiga kao medij za prezentaciju likovnosti izrazito je zanimljiv umjetnicima koji nalaze da, iako zatvorena u korice i skrivena čestim pogledima, bibliofilska grafika ili crtež mogu, a i moraju, zadovoljiti težnju za likovnim ostvarajem.

I na kraju, odgovorit ću na pitanje postavljeno u naslovu: umjetnički oblikovana/oslikana knjiga – dio umjetničke zbirke ili knjižnog fonda?

Prvo, valja naglasiti kako je nužno da takve knjige obrađuje stručna osoba – povjesničar umjetnosti, jer se znalo dogoditi da knjižničar kojemu to nije struka ne prepozna da pred sobom ima origi-

Slika 2. Franković, Maja. „Knjiga za daltoniste“. Maja S. F. [Franković]. Rijeka: F & F, 1997.

nalno djelo koje zahtijeva posebne uvjete čuvanja te osobit način obrade i komunikacije s korisnicima.

Dakle, upravo zbog originalnih uradaka – crteža i grafika – koje je vlastoručno potpisao autor, takva djela pripadaju umjetničkim zbirka. Ako institucija koja baštini takva djela/knjige nema umjetničku zbirku, važno je da ta djela budu prepoznata kao knjige s „dodatnom vrijednosti“, koje zahtijevaju malo drugačiji pristup nego obična knjiga.

LITERATURA

Goldman, Paul. Books as Museum Objects. *International Journal of Heritage Studies*, Vol. 1, No. 2, str. 103-110., 1995.

Maroević, Ivo. Uvod u muzeologiju, Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.

Maroević, Tonko. Autorski oslikana knjiga. Bibliofilski izdanja Zbirke Biškupić: fundus Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne biblioteke, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1981., str. 9-21.

Maroević, Tonko. Autorski oslikana knjiga. Zbirka Biškupić – Bibliofilski izdanja: 1972. – 2002.: iz Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2002., str. 9-20.

Od Klovića i Rembrandta do Warhola i Picelja: izložba u povodu 90. obljetnice Grafičke zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu: Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 8. prosinca 2009. – 31. siječnja 2010. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2009.

Vladimir Anić. *Rječnik hrvatskog jezika*. Novi Liber. Zagreb, 1991.

Babić, Dubravka. *Dubravka Babić: crteži = drawings: grafike = graphics*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1987.

Koydl, Nikola. *Nikola Koydl*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1989.

Franković, Maja. *Knjiga za daltoniste / Maja S. F. [Franković]*. Rijeka: F & F, 1997.

Butković, Josip. *Tribvo honorem: in memoriam Ivlio Clovio de Croatia* [grafike: Josip Butković; tekst: Krešo Kovačiček; zaštitna kutija: Tamara Paškvan]. Rijeka: vlastita naklada, 1997.

Pater, Rudolf. *Buđenja gospođe Roze* [tekst: Davor Mojaš; grafike: Rudolf Pater; predgovor: Luko Paljetak]. Zagreb: AGM, 2000.

Cvek-Jordan, *Dragica. Dragica Cvek-Jordan*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1987.

THE ARTISTICALLY DESIGNED BOOK – PART OF AN ART COLLECTION OR OF BOOK HOLDINGS?

The artistically designed or illustrated book is a medium that has drawn artists for decades. In the Print Collection of the National and University Library in Zagreb, such editions are collected, studied and preserved, and have been made available to users since the 1960s.

The paper discusses bibliophile editions, especially printed books, which apart from the printed material also have additional original drawings or prints, as well as graphic albums that with their visual appearance impart the appearance of a book. Particular reference is made to print albums that in their title have the word book, even if they do not have the appearance of the standard book.

The work defines what an artistically designed book is and what its relation is to the standard book, what the similarities and differences between the two are. The author has also dealt with the museological functions, a special accent being placed on the presentation of the way of documenting the artistically shaped book in the Print Collection of the National and University Library in Zagreb - and on communication with users that goes on in the Collection's reading room.